

Rostyslav Sopilnyk

Концептуальні основи формування судового права у рамках судової реформи в Україні

Kultura Bezpieczeństwa. Nauka-Praktyka-Refleksje nr 23, 260-267

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KULTURA BEZPIECZEŃSTWA
NAUKA – PRAKTYKA – REFLEKSJE
№ 23, 2016 (260–267)

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ОСНОВИ
ФОРМУВАННЯ СУДОВОГО ПРАВА
У РАМКАХ СУДОВОЇ РЕФОРМИ
В УКРАЇНІ

CONCEPTUAL BASES OF FORMATION
OF JUDICIAL LAW WITHIN THE JUDICIAL
REFORM IN UKRAINE

ROSTYSLAV SOPILNYK

Candidate of Science in Law, The National Police of Ukraine

Анотація

У статті охарактеризовано перебіг судової реформи в Україні від здобуття незалежності до наших днів. У статті представлено аналіз основних етапів судової реформи, зокрема їх часові рамки, пов'язані нормативно-правові акти та зміст проведених реформ. Доведено, що судова реформа в Україні є далекою від завершення, а вимога у системності її реалізації може бути виконана за рахунок визнання судового права як галузі права, за якою закріплено регулювання суспільних відносин, пов'язаних зі здійсненням правосуддя.

Ключові слова: судова реформа, судове право, судоустрій

ABSTRACT

The article describes the progress of judicial reform in Ukraine from the time it gained independence to present days. The article analyzes

the main stages of judicial reform, including their timeframes, related legislative regulations and content of reforms. It has been proved that the judicial reform in Ukraine is far from its completion, and the requirement of consistency of its implementation can be accomplished through recognition of judicial law as a branch of law which regulates social relations related to administration of justice.

Keywords: judicial reform, the judicial law, the judicial system

Євроінтеграційні прагнення, котрі обумовили новий парадигмальний підхід в осмисленні проблем судоустрою зберігають актуальність і по сьогоднішній день. Існують різні оцінки політико-правових процесів, що супроводжують інтеграцію України у Європейський Союз, у тім більшість з них сходяться у тому, що процес євроінтеграції буде надзвичайно тривалим та потребуватиме неабияких зусиль у плані правового реформування.

Суспільно-політичні процеси, що відбувались в Україні від моменту здобуття незалежності, зумовили необхідність у пошуку нових оптимальних шляхів захисту прав та законних інтересів громадян на якісно іншому рівні, ніж пропонований за часів, коли Україна входила до складу Радянського Союзу. Так, О. Ю. Татаров та А. В. Шевчишин наголошують: „З часу набуття Україною незалежності відбуваються трансформації в її владних інституціях. Основне завдання таких перетворень – створення умов для формування незалежної демократичної правової держави і всіх її гілок влади – законодавчої, виконавчої та судової. Однак реалізація зазначеного неможлива без зміцнення правового статусу органів правосуддя. У державі, що прагне стати правовою, суд має бути авторитетним, незалежним, в ньому повинна знайти відображення не бюрократична установа, а реальний гарант захисту прав громадян. Після розпаду СРСР на території України функції суду частково змінились, проте система судоустрою залишилася «радянською». Щоб побудувати дійсно демократичну державу, в першу чергу, потрібні виважені закони і доступне правосуддя. Та реформа лише однієї гілки влади не дасть очікуваних результатів, її необхідно проводити разом з реформуванням законодавчої та виконавчої систем. Крім того, процесу проведення судової реформи «заважає» складна соціально-економічна ситуа-

ція в державі”¹. О. З. Хотинська-Нор зазначає, що у основі питання про необхідність реформування судової влади залягає глобальність пов’язаних суспільних процесів, про яку можливо говорити у разі, коли існуюча судова система не відповідає суспільним потребам. Саме така ситуація, на думку О. З. Хотинської-Нор, була характерна для України початку 90-х років ХХ ст., коли зміни зазнав політичний режим, тип економіки, набув розвитку інститут приватної власності. Ці та інші зміни визначили нагальність змін у правовій інфраструктурі, зокрема створення незалежної, деполітизованої судової системи, здатної захищати політичні і громадянські права².

М. Д. Савенко з приводу визначення часових рамок судової реформи в Україні зауважує, що цей процес почався з проголошення незалежності і існують сумніви щодо його швидкого завершення. На думку науковця, оскільки судова влада є одним з ключових сегментів державної влади, реформування її органів потребує особливої уваги, ретельності, виваженості і часу, реформа має проводитися радше повільніше, проте якісніше. Реформування судової системи має бути кардинальним і спрямованим на створення ефективної системи охорони і захисту прав і свобод особи, всього національного правопорядку³. Н. О. Рязанцева відзначає, що реформування судової системи проводиться не щодня, натомість необхідність реформування, як правило, визначається сукупністю відповідних соціально-політичних факторів, які свідчать про назрілу потребу внесення до неї кардинальних змін⁴.

¹ О. Татаров, Судова реформа та реорганізація досудового слідства в Україні – складові розбудови демократичної держави, [в:] „Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка”, 2011, Вип. 2., С. 175.

² О. Хотинська-Нор, Теоретичні засади судової реформи: окремі аспекти, [в:] „Вісник Академії адвокатури України”, 2015, Т. 12., С. 188.

³ М. Савенко, Судова реформа в Україні: конституційний аспект, [в:] „Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки”, 2015, Т. 168., С. 9 – 10.

⁴ Н. Рязанцева, Судова реформа як умова оптимізації цивільного судочинства, [в:] „Право і суспільство”, 2011, № 2.

Загалом можливо виокремити сім етапів судової реформи (Таб. 1)

Етапи судової реформи в Україні*			
Етап	Часові рамки	Пов'язані нормативно-правові акти	Сутність реформ
I	Кінець 80-х рр. XX ст. – 1992 р.	Декларація про державний суверенітет України (1990 р.); Акт незалежності (1991 р.)	Визнання необхідності реформи на офіційному рівні, прийняття загальносоюзних актів щодо нових положень, які торкалися відправлення правосуддя
II	1992 р. – 1996 р.	Концепція судової реформи (1992 р.)	Створення системи законодавства про судоустрій, спеціалізацію судів, інститут апеляційного перегляду судових рішень, що не набули законної сили, визначення на законодавчому рівні статусу суддів, системи і повноваження кваліфікаційних комісій суддів, запровадження суддівського самоврядування та ін.
III	1996 р. – 2001 р.	Конституція України (1996 р.)	Визначення системи судоустрою на конституційному рівні
IV	2001 р. – 2002 р.	Закони України: Про внесення змін до Закону України «Про судоустрій України»; Про внесення змін до Закону України «Про арбітражний суд»; Про внесення змін до Закону України «Про статус суддів»; Про внесення змін до Закону України «Про органи суддівського самоврядування» та ін. (2001 р.)	«Мала судова реформа» – запровадження нового апеляційного та касаційного порядку оскарження судових рішень, а також порядку арешту, тримання під вартою і затримання осіб, підозрюваних у вчиненні злочину, утворення єдиної системи судів загальної юрисдикції шляхом включення до неї арбітражних (господарських) судів та ін.

V	2002 р. – 2010 р.	Закон України «Про судустрій України» (2002 р.)	Визначення правових засад судової влади та здійснення правосуддя в Україні, системи судів загальної юрисдикції, основних вимог щодо формування корпусу професійних суддів та ін.
VI	2010 – 2014 р.	Закон України «Про судустрій і статус суддів» (2010 р.)	Новий порядок добору кандидатів на посаду судді; запровадження практичної підготовки кандидатів на посаду судді та періодичного навчання суддів з метою підвищення рівня їх кваліфікації; певні процесуальні зміни (зокрема, скасування можливості направлення апеляційною інстанцією справ на новий розгляд судом першої інстанції); зменшення повноважень голови суду та розширення повноважень зборів суддів; автоматизований розподіл справ між судьями; встановлення підзвітності Державної судової адміністрації з'їзду суддів України; новий порядок відсторонення судді від посади у зв'язку з притягненням його до кримінальної відповідальності; збільшення суддівської винагороди (насамперед, судьям місцевих судів); запровадження нового порядку декларування судьями доходів і витрат.

VII	2014 р. – наш час	Закон України «Про відновлення довіри до судової влади в Україні» (2014 р.); Закон України «Про очищення влади» (2014 р.); «Про забезпечення права на справедливий суд» (2015 р.)	Створення комісії з перевірки суддів; зміна порядку призначення голів судів; припинення повноважень членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів і Вищої ради юстиції та формування цих органів заново; Майнова люстрація; «Автоматичне» звільнення суддів, діяльність яких була пов'язана з переслідуванням учасників Революції Гідності; Звільнення суддів на підставі судового рішення; Люстрація колишніх членів Вищої кваліфікаційної комісії суддів, Вищої ради юстиції, керівництва Державної судової адміністрації та ін.
*Примітка. Сформовано автором на основі джерел [2; 3; 6; 7].			

Таблиця 1. Етапи судової реформи в Україні

Слід відзначити, що останній етап, наведений у таблиці характеризується такими зауваженнями, висловленими у аналітичній праці Р. Куйбіди: „Основною подією в рамках судової реформи є ухвалення Закону «Про забезпечення права на справедливий суд», прийнятого за ініціативою Президента України. Закон запроваджує низку позитивних новел, зокрема конкурсний порядок добору суддів на всі посади, конкурсний порядок формування Вищої ради юстиції та Вищої кваліфікаційної комісії, посилює змагальність у дисциплінарному процесі, збільшує кількість дисциплінарних санкцій тощо... Однак законодавчі зміни не вирішили головного – судова система і далі залишається залежною від політичних органів. На жаль, коаліція продемонструвала ігнорування важливих зобов'язань в рамках коаліційної угоди, рекомендацій органів Ради Європи при ухваленні Закону «Про забезпечення права на справедливий суд», просування закону з порушенням регламентних процедур. Не має жодного прогресу і в подоланні корупції в судовій системі та притягненні суддів до від-

повідальності. Не виправдовуються поки сподівання щодо внесення змін до Конституції України, без яких не можливе повноцінне проведення судової реформи. Такі зміни започатковано, але виглядає, що вони здебільшого є косметичними, спрямованими на посилення ролі Президента у судовій владі, але не дадуть змінити сутність системи правосуддя⁵. Таким чином, питання подальшого проведення судової реформи залишається актуальним, а особливо значимим є утворення теоретичних підвалин досягнення декларативних, часом гіперболізованих конструктів, що ілюструють популістську риторіку поколінь політиків, й, утім, є важливими для ствердження верховенства права в Україні. У сукупності, орієнтація на системний підхід до судової реформи є першопричиною пошуку нових шляхів приведення усієї сукупності задекларованих напрямків до єдиного напрямку – формування галузі судового права.

Література

1. Иванова Н., То, что сделали с судами, — это не реформа [Електронний ресурс]: Н. Иванова//Ракурс. Електронні дані.- Режим доступу: <http://racurs.ua/228-to-chto-sdelali-s-sudami-eto-ne-reforma>.
2. Куйбіда Р., Аналіз сучасного етапу судової реформи та перспектив її розвитку [Електронний ресурс] Р. Куйбіда//Jurisprudentia. Електронні дані.- Режим доступу: <http://www.lawyer.org.ua/?w=r&i=5&d=244>.
3. Куйбіда Р., Сучасний етап судової реформи: передумови, ключові події і виклики [Електронний ресурс] Р. Куйбіда//Центр політико-правових реформ. Електронні дані.- Режим доступу: http://pravo.org.ua/files/Curent_situation.pdf
4. Обрусна С., Адміністративно-правові засади реформування судової системи України, Харківський національний університет внутрішніх справ, Харків 2011.
5. Рязанцева Н., Судова реформа як умова оптимізації цивільного судочинства, [в:] „Право і суспільство”, 2011, № 2.
6. Савенко М., Судова реформа в Україні: конституційний аспект, [в:] „Наукові записки НаУКМА. Юридичні науки”, Т. 168, 2015.

⁵ Р. Куйбіда, Сучасний етап судової реформи: передумови, ключові події і виклики, Центр політико-правових реформ, http://pravo.org.ua/files/Curent_situation.pdf.

7. Татаров О., Судова реформа та реорганізація досудового слідства в Україні – складові розбудови демократичної держави, [в:] „Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка”, Вип. 2, 2011.
8. Хотинська-Нор О., Теоретичні засади судової реформи: окремі аспекти, [в:] „Вісник Академії адвокатури України”, Т. 12, 2015.

Rostyslav Sopilnyk, Candidate of Science in Law, The National Police of Ukraine;
rsopilnik@yandex.ua